

УДК 94(438).081

DOI <https://doi.org/10.33402/up.2026-21-05>**Роман ЗВАРИЧ***кандидат історичних наук,**викладач кафедри педагогіки та методик навчання освітніх галузей**і технологій початкової освіти**Коломийського педагогічного фахового коледжу**Івано-Франківської обласної ради*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-3602>*e-mail: romanzvarychphd@ukr.net*

ПОЛІТИЧНІ СУДОВІ ПРОЦЕСИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ПРО УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛІСТИЧНУ ПРОПАГАНДУ ТА АГІТАЦІЮ У СТАНИСЛАВІВСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ

Комплексно проаналізовано політичні судові процеси, пов'язані з переслідуванням українського національного руху в Другій Речі Посполитій в 1932–1939 рр. На основі архівних кримінально-судових справ простежено особливості функціонування польської системи судочинства щодо осіб, яких обвинувачували у проявах української національної активності, антидержавній агітації, поширенні націоналістичних ідей, діяльності в українських громадських організаціях та підтримці визвольного руху. Досліджено механізми взаємодії поліції, прокуратури та судових інституцій у процесі кримінального переслідування представників українського населення, а також встановлено характер правозастосовної практики у справах політичного характеру.

Особливу увагу приділено судовим процесам проти українського духовенства, громадських діячів, членів культурно-освітніх товариств, прихильників українського шкільництва та осіб, яких польська влада пов'язувала з діяльністю українського націоналістичного підпілля. З'ясовано обставини відкриття кримінальних проваджень, зміст обвинувальних актів, перебіг судового розгляду, аргументацію сторін обвинувачення і захисту, а також особливості винесення обвинувальних і виправдувальних вироків судами різних інстанцій. Встановлено, що судова практика не була однорідною: поряд із численними обвинувальними рішеннями траплялися випадки скасування вироків апеляційними судами або ухвалення виправдувальних рішень за відсутності достатньої доказової бази.

Розкрито вплив державної національної політики на формування кримінально-правових підходів до оцінки діяльності українських громадських і релігійних діячів. Висвітлено особливості судового реагування на використання української мови, розвиток національного шкільництва, діяльність культурно-просвітніх товариств, поширення політичних відозв, критику польської влади та підтримку ідеї української державності. Проаналізовано взаємозв'язок між суспільно-політичною ситуацією міжвоєнного періоду, радикалізацією українського визвольного руху та трансформацією репресивної політики держави. На підставі архівних матеріалів зроблено висновки, що політичне судочинство виступало важливим інструментом реалізації державної політики щодо українського населення, водночас окремі судові рішення засвідчують прагнення частини суддівського корпусу дотримуватися чинних норм кримінального законодавства навіть за умов значного політичного тиску.

Ключові слова: суд, вирок, арешт, поліція, прокурор, український, Коломийський, священник.

Історіографія. Аналіз засвідчує, що окремі аспекти проблеми досліджували Леся Алексієвець (Алексієвець, 2006), Іван Гловацький (Гловацький, 2003), Микола Геник (Геник, 2005, с. 209–218), Володимир Комар (Комар, 2001, с. 120–128), Андрій Нагірняк (Нагірняк, 2018, с. 93–97), Оксана Руда (Руда, 2015, с. 57–62) та ін. Водночас державно-правові та суспільно-політичні засади функціонування судочинства міжвоєнної Польщі, зокрема в контексті політичних судових процесів, досі не отримали комплексного та міждисциплінарного наукового висвітлення.

Згідно з Ризьким договором 1921 р. влада Польщі зобов'язувалася надати українській меншині національно-культурну автономію, однак не дотримала своїх міжнародних зобов'язань. Зрештою, уряд Західноукраїнської Народної Республіки надав представникам польського та єврейського народів національно-персональну автономію, однак воєнна окупація краю 1919 р. призупинила його етнодержавотворення. Національна політика офіційної Варшави викликала спротив українського політикуму, насамперед праворадикалів – представників Української військової організації (УВО) та Організації українських націоналістів (ОУН), які організовували не лише антипольські політичні кампанії, але й акції фізичного терору проти представників нової влади. Водночас праворадикали виступали навіть проти ліберальної парламентської демократії, а також прихильників комуністичної ідеології (Яровий, 1996, с. 185).

Антидержавну політику праворадикалів намагалася нейтралізувати офіційна влада, зокрема через систему правоохоронних органів. Зокрема, 5 листопада 1932 р. до Калуського гродського суду і до прокуратури Станиславівського окружного суду надійшло повідомлення від Калуського постерунку поліції у справі Северина Мади про антипольську діяльність. Зазначалося, що у зв'язку із чотирнадцятою річницею оголошення незалежності України були виявлені відозви, що закликали український народ до революції. Організатором розповсюдження українських націоналістичних листівок (Справа Мади, арк. 5, 32) вважався кур'єр українських товариств С. Мада (Справа Мади, арк. 1–2). 6 листопада 1932 р. Калуський гродський суд постановив арештувати С. Маду (Справа Мади, арк. 9). 16 листопада Станиславівський окружний суд розпочав судове провадження і закінчив 31 грудня 1932 р. (Справа Мади, арк. 39).

28 січня 1933 р. прокуратура Коломийського окружного суду санкціонувала арешт Гелени Сербенської за те, що 8 січня 1933 р. у Семаківцях на зібранні «Просвіти» розповідала про діяльність членів ОУН Василя Біласа і Дмитра Данилишина (Справа Сербенської, арк. 3). Слідчий суддя постановив свою згоду (Справа Сербенської, арк. 4). 6 березня 1933 р. тимчасовий арешт був скасований (Справа Сербенської, арк. 30).

18 травня 1933 р. постерунок поліції у Лісній Слобідці повідомляв прокурора Коломийського окружного суду про те, що 30 квітня 1933 р. на засіданні членів «Кружка Рідної Школи» у залі Раківчицької «Просвіти» виступав Микола Новак, який звертався до присутніх із закликами, що українське шкільництво не може добре розвиватися у Польщі внаслідок перешкод, які спричиняють органи польської поліції. Українські люди як господарі своєї землі, на його думку, не повинні слухати поліцію Другої Речі Посполитої і чекати, коли вона здасть зброю, а са-

мим роззброїти поліцію і озброюватися (Справа Новака, арк. 1–1 зв.). 24 травня віце-прокурор III району Коломийського окружного суду відкрив слідство (Справа Новака, арк. 2). Однак 27 червня 1933 р. провадження було закрито судом (Справа Новака, арк. 20).

21 листопада 1933 р. віце-прокурор III району Коломийського окружного суду виніс акт обвинувачення отцю Миколі Вонсулю і Марії Вонсуль. Священник звинувачувався за те, що 4 листопада 1933 р. публічно зневажив владу, звертаючись на цвинтарі до органів поліції Польщі: «Прошу розійтися і не давати підстави нашим ворогам, аби над нами знущалися». Марія Вонсуль обвинувачувалася за те, що 4 листопада 1933 р. на вказівку заступника комісара поліції відповіла словами: «Ми тільки послухаємо священників і більше нікого» (Справа Вонсула, арк. 4–4 зв.). 30 грудня 1933 р. Коломийський гродський суд виніс обвинувальний вирок підсудним у вигляді сплати 25 і 15 злотих, на який адвокатом Андрієм Чайковським подано апеляцію (Справа Вонсула, арк. 11, 14–15 зв.). 5 червня 1934 р. Коломийський окружний суд розглянув адвокатську апеляцію і скасував рішення суду першої інстанції (Справа Вонсула, арк. 31–32 зв.).

Така політика органів юстиції стосовно Греко-католицької Церкви негативно налаштувала українських душпастирів проти польської влади. Священники брали участь в акціях за підвищення правового статусу української мови, агітували за відродження незалежності України. Своєю чергою польська влада розпочала їх переслідування, що в результаті призвело до міжнаціонального протистояння на мовному та релігійному ґрунті. Будь-який священник, якщо він усвідомлював свою національність та чітко формулював позицію щодо національної політики тогочасної Польщі, мав розуміти, що обов'язково буде підданий репресіям польської влади (Марковський, 2012, с. 132).

28 листопада 1932 р. у секретаріаті III відділу Делятинського гродського суду був зареєстрований вирок цього суду № III. Kg. 803/32 від червня 1932 р. У рішенні Делятинського гродського судочинства передбачалося, що до кримінального покарання притягувався священник Василина Йосип за те, що 5 липня 1931 р. у селі Білі Ослави на святі кооперації і посвяті приміщення філії «Кооперативу Згода» під час проповіді закликав зібраних там людей до бойкоту загальної школи. Суд встановив, що, за свідченнями Броніслава Гарбяка, коменданта польської поліції у Білих Ославах, обвинувачений біля церкви говорив, аби люди посилали своїх дітей тільки до «Рідної школи», щоб до інших шкіл не посилали. Однак Делятинський гродський суд не вбачав у цих словах заклики до бойкоту народної (польської) школи, ознаки злочину, оскільки заклики родичів віддавати своїх дітей тільки до «Рідної школи», а не до іншої, хоч би загальної, не є діянням непристойним (аморальним) і жодним законом не забороненим. Внаслідок цього було винесено виправдувальний вирок священнику Й. Васишині із села Рунгурів (Справа Васишини, арк. 59–59 зв.).

У судочинстві Польщі виявлено прецедент, коли Найвищий суд у Варшаві розглянув касацію про обвинувачення державних підприємств за те, що вони примушували своїх працівників німецької національності відправляти дітей тільки до польських шкіл. Судова справа пройшла три інстанції і Варшавський суд визнав

обвинувачення безпідставним, оскільки публічні підприємства у такий спосіб «охороняли публічні інтереси німецької національної меншини» (Життя і Право, 1930).

18 серпня 1933 р. віце-прокурор III району прокуратури Коломийського окружного суду подав до Коломийського гродського суду обвинувальний акт на Євдокію Старожитняк, яка у себе на подвір'ї зневажила владу Другої Речі Посполитої тим, що висловилася на адресу Пілсудського, який карав не бандитів, а тільки невинних людей (Справа Старожитняк, арк. 17). 12 жовтня 1933 р. Коломийський гродський суддя виніс обвинувальний вирок і засудив Є. Старожитняк до арешту строком на 1 місяць з умовним відбуванням покарання протягом 2 років (Справа Старожитняк, арк. 29–29 зв.). 20 листопада 1933 р. прокуратура подала апеляцію на судові рішення (Справа Старожитняк, арк. 26–26 зв.).

29 листопада 1933 р. до Коломийського окружного суду також надійшло апеляційне звернення від адвоката Івана Могильницького у зв'язку із тим, що підсудна визнана винною у вчиненні злочину, який передбачав кримінальну відповідальність за публічну зневагу влади, а висловлення якщо й були, то зроблені Є. Старожитняк не публічно, а на своєму подвір'ї і виключає її вину. Крім того, адвокат наводив доводи ворожнечі головного свідка Бохенської Єлизавети і Є. Старожитняк (Справа Старожитняк, арк. 27–28). III кримінальний відділ Коломийського окружного суду розглянув апеляційне звернення, але не адвоката, а прокурора, і постановив «обвинувачена Є. Старожитняк виправдана» (Справа Старожитняк, арк. 38).

Особливостями політико-правового становища українців виступали антиконституційні заборони щодо вживання терміна «українець», «український», назв місцевостей, використання рідної мови греко-католицьким духовенством при листуванні з державними структурами, примус щодо святкування римо-католицьких свят православними й греко-католиками, насильницьке окатоличення молоді. Греко-католицька церква виступала проти репресивних дій влади, через що духовенство також зазнавало фізичних знущань і цькувань (Зуляк, 2009, с. 100).

31 травня 1935 р. прокурор Коломийського окружного суду склав обвинувальний висновок на греко-католицького священника Михайла Березюка, який на кожній шкільній лекції з релігії старався висміяти польський народ. Зокрема, такими словами: «Їхали три пани на гарних конях, у першого кінь білогривий, у другого – сивий, а у третього найстаршого – вороний-злостивий. Приїхали на Україну, щоби панувати, щоби у людей всяке добро собі забрати. А над'їхав в тім козак, відважний юнак, всьо від панів відобрав і в неволю їх забрав» (Справа Березюка, арк. 31–31 зв.). Однак 25 жовтня 1935 р. Коломийський окружний суд виправдав вказаного священника (Справа Березюка, арк. 87–87 зв.).

Вказані рішення судочинства Станиславівського воєводства демонструють: якщо суд хоче винести конкретне рішення чи то обвинувальний, чи то оправдувальний вирок – він це робить. Проте у всіх випадках виправдовувальні вирокі відповідали діючому польському законодавству, що не можна сказати про вирокі, які нерідко засуджували осіб української національності за їхню національність.

Тактика українських націоналістів у першій половині 1930-х рр. полягала у підготовці загальнонаціонального повстання, приверненні до українського питан-

ня уваги світової спільноти власною діяльністю щодо польської влади, створенні в міжнародних колах переконання, що без врегулювання національного питання українців політична, економічна стабільність у цьому регіоні Європи неможлива. У статті «Вплив світової кризи на українське політичне життя», вміщеній у Бюлетені Крайової Екзекутиви за вересень-жовтень 1931 р., зазначалося: «Цілий світ переживає важку економічну кризу, що проходить в соціально-економічній та політичній площинах. Суспільно-політичні та економічні діячі шукають шляхів оздоровлення існуючих стосунків. В ході дискусії з'являються нові голоси, що вимагають зміни соціально-економічних підстав, суспільного устрою чи політичного ладу» (Бюлетень, арк. 44). Варто зауважити, що в період світової економічної кризи, загальносвітових тенденцій незадоволення Версальськими договорами, посилення ревізіоністських настроїв така тактика не виглядала безнадійною. Протягом 1929–1935 рр. провід ОУН використовував радикальну тактику, продиктовану окупаційними умовами, що викликали серед західноукраїнського суспільства, особливо його молодшого покоління, гострі антипольські настрої (Юрик, 2005, с. 382, 383).

Для підтвердження наявності інокорпоративної концепції у судочинстві Другої Речі Посполитої наводимо положення обвинувального акта прокуратури Тернопільського окружного суду від 13 лютого 1937 р. Ним обвинувачувався вже римо-католицький священник Кароль Процик, який засуджував дії польської влади і Варшавського Найвищого суду. Першим обвинуваченням було те, що К. Процик від імені Івана Вівчара звернувся до Найвищого суду у Варшаві, фактично підробив документ і вчинив подвійний злочин, передбачений статтею 187 Кримінального Кодексу. По-друге, у зверненні словами «у вільній Польщі відібрали працю у фермерів, чи то не встид для польської держав, сьогодні ходжу з дітьми жебракувати і оповідаю всім, як Польща платить своїм вірним дітям, які віддавали життя за неї» публічно зневажив польську державу. І по-третє, словами «один Ісус був несправедливо засуджений і замучений...» і словами «чи хто чув, аби так, як суд на світі зробив, аби за відсутності продати з аукціону маєток і, що того би не зробив ані москаль, ані прусс, ані більшовик, ані українець» публічно зневажив польський суд (Справа Процика, арк. 15–15 зв.). 13 лютого 1937 р. Тернопільський окружний суд визнав римо-католицького священника К. Процика винним і присудив арешт строком 6 тижнів (Справа Процика, арк. 32–35). 16 лютого адвокат Мар'ян Слівінський подав апеляцію (Справа Процика, арк. 36, 38–40). 15 квітня 1937 р. Львівський апеляційний суд скасував вирок Тернопільського окружного суду (Справа Процика, арк. 51–51 зв.). Але це рішення не мало фактичного значення, бо засуджений майже відбув увесь термін покарання.

9 грудня 1938 р. прокурор Стрийського окружного суду виніс обвинувальний висновок сімом українцям – членам ОУН за організацію виступу проти польської влади (Справа про обвинувачення, арк. 3–3 зв.). 17 січня 1939 р. II кримінальний відділ Стрийського окружного суду всіх обвинувачених визнав винними і присудив покарання: Володимирові Яворові – арешт на 2 роки, Григорію Бавурі, Стефану Лесківу, Павлові Духу, Василю Романчуку, Стефану Матіїшину, Юркові Пуцькому – 1 рік арешту. При цьому Г. Бавура судом був оправданий через те, що вже відбув

покарання під час слідчого арешту (Справа про обвинувачення, арк. 69–69 зв.). 17 квітня 1939 р. Львівський апеляційний суд скасував арешт Ю. Пуцького (Справа про обвинувачення, арк. 98–98 зв.). 10 липня Стрийський окружний суд скасував арешт С. Матішину (Справа про обвинувачення, арк. 105).

4 січня 1938 р. до Золочівського окружного суду був представлений прокурорський акт обвинувачення на священників Стечишина Миколу і Микетина Юліана за те, що у метричних книгах вписували імена осіб українською, а не польською мовою (Справа Стечишина, арк. 38–39 зв.). 21 квітня II кримінальний відділ Золочівського окружного суду визнав священників винними у вчиненні злочину і ув'язнив на 6 місяців (Справа Стечишина, арк. 90 зв.). 31 серпня 1939 р. Львівський апеляційний суд затвердив рішення Золочівського окружного суду (Справа Стечишина, арк. 111).

9 березня 1936 р. Обертинський гродський суд застосував до Михайла Процького тимчасовий арешт (Справа Процького, арк. 6) за те, що на зібранні «Рідної школи» закликав брати участь у будівництві «Народного Дому», давати пожертву, здавати молоко тільки до української сметанкової станції (Справа Процького, арк. 1). 26 березня 1936 р. до Коломийського окружного суду надійшов обвинувальний висновок прокуратури (Справа Процького, арк. 1–12 зв.). 5 травня 1936 р. Коломийський окружний суд визнав М. Процького винним і присудив арешт строком на 3 місяці з умовним відбуванням покарання (Справа Процького, арк. 30–30 зв.), звільнивши підсудного із кримінально-слідчої в'язниці (Справа Процького, арк. 34). Таке рішення не задовольнило Коломийського віце-прокурора II району і 22 травня 1936 р. був поданий вивід апеляції у зв'язку із заниженням судом покарання (Справа Процького, арк. 36–37). 3 серпня 1936 р. Львівський апеляційний суд затвердив рішення суду першої інстанції (Справа Процького, арк. 47).

28 липня 1938 р. до Коломийського окружного суду надійшов прокурорський акт обвинувачення Петра Дикана за публічну зневагу польської держави і польський народ, публічну опінію лідера ОУН Євгена Коновальця. Зокрема, такими словами, як «ви люди, ви терпите польське ярмо, ви Українці, за келішек горілки продалися польській неволі, от наша народність попала у польську неволю. Коновалець минув, убитий, але він був дурний, бо недолуго виконував роботу, я б його навчив, як організовувати ту роботу. Поляки мордують і кров українську проливають, а ви спокійно сидите, а ви терпите польську неволю» (Справа Дикана, арк. 17–18). 9 грудня 1938 р. Коломийський окружний суд виніс обвинувальний вирок П. Дикану (Справа Дикана, арк. 46–46 зв.).

23 лютого Долинський постерунок поліції повідомляв прокурора Стрийського окружного суду III району про те, що Антоній Набитович, допитаний як свідок у справі проти В. Маруняка, підозрюваного у приналежності до ОУН, зізнався, що В. Маруняк продав йому одну траурну стрічку у зв'язку із смертю Є. Коновальця і бачив, що в нього таких стрічок були близько 12 штук. Пізніше свідок спростував свої показання і підтвердив, що вони фальшиві (Справа Набитовича, арк. 2). 14 квітня 1939 р. віце-прокурор Стрийського окружного суду подав обвинувальний акт на А. Набитовича за фальшиві свідчення і на В. Маруняка за схиляння А. Набитовича до фальшивих свідчень (Справа Набитовича, арк. 21–21 зв.).

26 травня Стрийський окружний суд визнав винними обвинувачених і присудив сімнадцятилітньому А. Набитовичу виховний засіб, а В. Маруняку – арешт на 3 місяці (Справа Набитовича, арк. 34–35).

22 лютого Станиславівська окружна прокуратура мотивувала обвинувальний висновок на тимчасово арештованого від 30 січня 1935 р. (Донесення Нодзельського, арк. 2) М. Каравановича за те, що він прибив на брамі біля постерунку поліції картку з написом «Геть з ляхами, хай живе національна свідомість українських синів» (Донесення Нодзельського, арк. 13). Відтак 16 березня 1935 р. Станиславівський окружний суд оголосив М. Каравановичу обвинувальний вирок за зневагу до польського народу (Донесення Нодзельського, арк. 27).

Висновки. Отже, аналіз політичних судових процесів у міжвоєнній Польщі щодо української націоналістичної пропаганди та агітації у Станиславівському воєводстві засвідчує, що кримінальне судочинство було одним із головних інструментів реалізації державної політики щодо протидії українському визвольному рухові. Матеріали судових справ свідчать, що об'єктами кримінального переслідування ставали не лише члени ОУН, а й священники, громадські діячі, діячі культурно-освітніх товариств, поборники українського шкільництва та пересічні громадяни, діяльність або публічні висловлювання яких польська влада трактувала як прояви націоналістичної пропаганди чи антидержавної агітації. До підстав кримінального обвинувачення відносилися поширення листівок, виголошення промов, підтримка української державницької ідеї, критика польської влади, використання української мови, популяризація українських освітніх і кооперативних установ, а також схвалення діяльності українських націоналістів. Водночас судова практика не була однозначною: поряд із обвинувальними вироками, що відображали репресивну спрямованість державної політики, виявлено випадки виправдання обвинувачених або скасування вироків судами вищих інстанцій через недостатність доказів чи відсутність складу злочину. Це свідчить про існування певної автономності судової влади, яка, попри значний політичний тиск, у низці справ керувалася нормами чинного кримінального законодавства. Загалом представлені політичні судові процеси демонструють, що боротьба Польської держави з українською націоналістичною пропагандою та агітацією мала системний характер і була складником ширшої політики нейтралізації українського національного руху у Станиславівському воєводстві, тоді як судочинство стало одним із ключових механізмів легітимації цієї політики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Алексієвець, Л. М. (2006). *Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926*. Тернопіль.

Бюлетень: Бюлетень крайової екзекутиви ОУН. Спр. 999. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАЛ України)*, ф. 205, оп. 1, спр. 999, арк. 44.

Гловацький, І. Ю. (2003). *Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939 рр.)*. Львів.

Геник, М. (2005). Польський вектор зовнішньополітичної діяльності державного центру УНР в екзилі. Галичина. *Всеукраїнський наук. і культ.-просвітній краєзнавчий часопис*, 11, 209–218.

Життя і Право. (1930). Ч. 2, 127.

Зуляк, І. С. (2009). Політико-правове становище українців у Другій Речі Посполитій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, 23, 91–103.

Комар, В. Л. (2001). «Українське питання» в політиці урядів Польщі (1926–1939 рр.). *Український історичний журнал*, 5, 120–128.

Марковський, В. (2012). Юридична відповідальність греко-католицьких священників за порушення мовного законодавства Другої Речі Посполитої *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 56, 122–133.

Нагірняк, А. (2018). Польська освітня політика на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. *Емінак*, 1(1), 93–97.

Руда, О. В. (2015). Національна політика Польської держави у 1926–1939 роках. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 44 (2), 57–62.

Справа Березюка: Справа про обвинувачення Березюка Михайла Кириловича за ведення української націоналістичної пропаганди. Спр. 144. *Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.)*, ф. 90, оп. 1, 87 арк.

Справа Василюк: Справа про обвинувачення Василюк Йосипа за ведення української націоналістичної пропаганди. Спр. 45. *Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.)*, ф. 90, оп. 1, спр. 59 арк.

Справа Вонсула: Справа про обвинувачення Вонсула Миколи Володимировича за ведення української націоналістичної пропаганди. Спр. 79. *Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.)*, ф. 90, оп. 1, 32 арк.

Справа Дикана: Справа про обвинувачення Дикана Петра Михайловича за ведення української націоналістичної пропаганди. Спр. 213. *Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.)*, ф. 90, оп. 1, арк. 48.

Справа Мадя: Справа про обвинувачення Мадя Северина Дмитровича за розповсюдження націоналістичних листівок. Спр. 35. *Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.)*, ф. 230, оп. 1, 42 арк.

Справа Набитовича: Справа про обвинувачення Набитовича Антонія та Маруняка Василя за продаж траурних стрічок у зв'язку зі смертю Євгена Коновальця. Спр. 999. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України)*, ф. 151, оп. 5, 58 арк.

Справа Новака: Справа про обвинувачення Новака Миколи Гнатовича за ведення української націоналістичної пропаганди. Спр. 96. *Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.)*, ф. 90, оп. 1, 32 арк.

Донесення Нодзельського: Донесення Нодзельського Юзефа голові Ради міністрів на війта Синобудської гміни Поврозницького Віктора про висловлення ним симпатії до українського населення. Спр. 106. *Державний архів Львівської області (Держархів Львівської обл.)*, ф. 91, оп. 1, 12 арк.

Справа про обвинувачення: Справа про обвинувачення членів ОУН Стрийського повіту в організації виступу, направлено проти існуючого режиму. Спр. 19. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України)*, ф. 151, оп. 5, 105 арк.

Справа Процика: Справа про звинувачення священника с. Баворів Процика Кароля за зневажливе ставлення до польського суду. Спр. 4. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України)*, ф. 151, оп. 5, 52 арк.

Справа Процького: Справа про звинувачення Процького Михайла Павловича за ведення української націоналістичної пропаганди. Спр. 174. *Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.)*, ф. 90, оп. 1, 47 арк.

Справа Сербенської: Справа про обвинувачення Сербенської Гелени Яківни за ведення української націоналістичної агітації. Спр. 102. *Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.)*, ф. 90, оп. 1, 32 арк.

Справа Старожитняк: Справа про обвинувачення Старожитняк Євдокії Олександрівни за ведення української націоналістичної пропаганди. Спр. 104. *Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.)*, ф. 90, оп. 1, 38 арк.

Справа Стецишина: Справа про обвинувачення священиків церкви у м. Золочеві Стецишина Миколи та Микитина Юліана за перекручування прізвищ у метричних записах. Спр. 40. *Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України)*, ф. 151, оп. 5, 114 арк.

Юрик, Ю. (2005). Протистояння ОУН і Польської держави (1929–1935 рр.). *Пробл. історії України: факти, судження, пошуки: Міжвид. зб. наук. пр.*, 13, 356–407.

Яровий, В. І. (1996). *Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст.: Курс лекцій: Навч. посіб.* Київ.

REFERENCES

Aleksiiievets, L. M. (2006). *Polshcha: utverdzhennia nezalezhnoi derzhavy 1918–1926*. Ternopil (in Ukrainian)

Biuletен: Biuletен kraiovoi ekzekutyvy OUN. Spr. 999. *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy)*, f. 205, op. 1, spr. 999, ark. 44 (in Ukrainian)

Hlovatskyi, I. Yu. (2003). *Ukrainski advokaty u politychnykh sudovykh protsesakh u Skhidni Halychyni (1921–1939 rr.)*. Lviv (in Ukrainian)

Genyk, M. (2005). *Polskyi vektor zovnishnopolitychnoi diialnosti derzhavnoho tsentru UNR v ekzyli. Halychyna. Vseukrainskyi nauk. i kult.-prosvitni kraieznachnyi chasopys*, 11, 209–218 (in Ukrainian)

Zhyttia i Pravo. (1930). Ch. 2, 127 (in Ukrainian)

Zuliak, I. S. (2009). Polityko-pravove stanovyshche ukraintsiv u Druhi Rechi Pospolytii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorii*, 23, 91–103 (in Ukrainian)

Komar, V. L. (2001). «Ukrainske pytannia» v politytsi uriadiv Polshchi (1926–1939 rr.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 120–128 (in Ukrainian)

Markovskiy, V. (2012). Yurydychna vidpovidalnist hreko-katolytskykh sviashchenykyv za porushennia movnoho zakonodavstva Druhoi Rechi Pospolytoi. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii yurydychna*, 56, 122–133 (in Ukrainian)

Nahirniak, A. (2018). Polska osvittia polityka na zachidnoukrainskykh zemliakh u mizhvoiennyi period. *Eminak*, 1(1), 93–97 (in Ukrainian)

Ruda, O. V. (2015). Natsionalna polityka Polskoi derzhavy u 1926–1939 rokakh. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 44 (2), 57–62 (in Ukrainian)

Sprava Bereziuka: Sprava pro obvynuvachennia Bereziuka Mykhaila Kyrylovycha za vedennia ukrainskoi natsionalistychnoi propahandy. Spr. 144. *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.)*, f. 90, op. 1, 87 ark (in Ukrainian)

Sprava Vasylyny: Sprava pro obvynuvachennia Vasylyny Yosypa za vedennia ukrainskoi natsionalistychnoi propahandy. Spr. 45. *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.)*, f. 90, op. 1, spr. 59 ark (in Ukrainian)

Sprava Vonsula: Sprava pro obvynuvachennia Vonsula Mykoly Volodymyrovycha za vedennia ukrainskoi natsionalistychnoi propahandy. Spr. 79. *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.)*, f. 90, op. 1, 32 ark (in Ukrainian)

Sprava Dykana: Sprava pro obvynuvachennia Dykana Petra Mykhailovycha za vedennia ukrainskoi natsionalistychnoi propahandy. Spr. 213. *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.)*, f. 90, op. 1, ark. 48 (in Ukrainian)

Sprava Mady: Sprava pro obvynuvachennia Mady Severyna Dmytrovycha za rozpovsiudzhennia natsionalistychnykh lystivok. Spr. 35. *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.)*, f. 230, op. 1, 42 ark (in Ukrainian)

Sprava Nabytovycha: Sprava pro obvynuvachennia Nabytovycha Antonii ta Maruniaka Vasylia za prodazh traumykh strichok u zviazku zi smertiu Yevhena Konovaltsia. Spr. 999. *Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy)*, f. 151, op. 5, 58 ark (in Ukrainian)

Sprava Novaka: Sprava pro obvynuvachennia Novaka Mykoly Hnatovycha za vedennia ukrainskoi natsionalistychnoi propahandy. Spr. 96. *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.)*, f. 90, op. 1, 32 ark (in Ukrainian)

Donesennia Nodzelskoho: Donesennia Nodzelskoho Yuzefa holovi Rady ministriv na viita Synovudskoi hminy Povrozvnytskoho Viktora pro vyslovlennia nym sympatii do ukrainskoho naselennia. Spr. 106. *Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (Derzharkhiv Lvivskoi obl.)*, f. 91, op. 1, 12 ark (in Ukrainian)

Sprava pro obvyuvachennia: Sprava pro obvyuvachennia chleniv OUN Stryiskoho povitu v orhanizatsii vystupu, napravlenoho proty isnuuchoho rezhymu. Spr. 19. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy)*, f. 151, op. 5, 105 ark (in Ukrainian)

Sprava Protsyka: Sprava pro zvynuvachennia sviashchenyka s. Bavoriv Protsyka Karolia za znevazhlyve stavlennia do polskoho sudu. Spr. 4. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy)*, f. 151, op. 5, 52 ark (in Ukrainian)

Sprava Protskoho: Sprava pro zvynuvachennia Protskoho Mykhaila Pavlovycha za vedennia ukrainskoi natsionalistychnoi propahandy. Spr. 174. *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.)*, f. 90, op. 1, 47 ark (in Ukrainian)

Sprava Serbenskoi: Sprava pro obvyuvachennia Serbenskoi Heleny Yakivny za vedennia ukrainskoi natsionalistychnoi ahitatsii. Spr. 102. *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.)*, f. 90, op. 1, 32 ark (in Ukrainian)

Sprava Starozhytniak: Sprava pro obvyuvachennia Starozhytniak Yevdokii Oleksandrivny za vedennia ukrainskoi natsionalistychnoi propahandy. Spr. 104. *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.)*, f. 90, op. 1, 38 ark (in Ukrainian)

Sprava Stetsyshyna: Sprava pro obvyuvachennia sviashchenykyv tserkvy u m. Zolochy Stetsyshyna Mykoly ta Mykityna Yuliana za perekruhovannia prizvyshch u metrychnykh zapysakh. Spr. 40. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv (TsDIAL Ukrainy)*, f. 151, op. 5, 114 ark (in Ukrainian)

Yuryk, Yu. (2005). Protystoiannia OUN i Polskoi derzhavy (1929–1935 rr.). *Probl. istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky: Mizhvid. zb. nauk. pr.*, 13, 356–407 (in Ukrainian)

Yarovi, V. I. (1996). *Istoriia zakhidnykh ta pivdennykh slovian u XX st.: Kurs lektsii: Navch. posib.* Kyiv (in Ukrainian)

Roman ZVARYCH

*Candidate of History Sciences (PhD), Lecturer at the
Department of Pedagogy and Teaching Methods
of Educational Fields and Technologies of
Primary Education, Kolomyia Pedagogical
Professional College of the Ivano-Frankivsk Regional Council
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-3602>
e-mail: romanzvarychphd@ukr.net*

THE POLITICAL TRIALS OF THE SECOND POLISH REPUBLIC CONCERNING UKRAINIAN NATIONALIST PROPAGANDA AND AGITATION IN THE STANISLAWIWOVOI VOIVODESHIP

The study provides a comprehensive analysis of political trials related to the persecution of the Ukrainian national movement in the Second Polish Republic during the period 1932–1939. Based on archival criminal and judicial case files, it examines the functioning of the Polish judicial system in cases involving individuals accused of manifestations of Ukrainian national activity, anti-state agitation, the dissemination of nationalist ideas, participation in Ukrainian public organizations, and support for the national liberation movement. The mechanisms of interaction between the police, the prosecution authorities, and judicial institutions in the criminal prosecution of members of the Ukrainian population are investigated, while the nature of judicial practice in politically motivated cases is also determined.

Particular attention is devoted to political trials against Ukrainian clergy, public figures, members of cultural and educational organizations, advocates of Ukrainian schooling, and individuals whom the Polish authorities associated with the Ukrainian nationalist underground. The study reconstructs the circumstances surrounding the initiation of criminal proceedings, the content of indictments, the course of judicial hearings, the arguments advanced by both the prosecution and the defence, as well as the distinctive features of convictions and acquittals delivered by courts of different instances. It establishes that judicial practice was far from uniform: alongside numerous convictions, there were cases in which appellate courts overturned verdicts or acquitted defendants owing to insufficient evidence.

The article further reveals the influence of the state's nationality policy on the formation of criminal-law approaches to evaluating the activities of Ukrainian public and religious leaders. It highlights judicial responses to the use of the Ukrainian language, the development of Ukrainian education, the activities of cultural and educational associations, the dissemination of political leaflets, criticism of the Polish authorities, and expressions of support for the idea of Ukrainian statehood. The relationship between the socio-political conditions of the interwar period, the radicalization of the Ukrainian national liberation movement, and the transformation of the state's repressive policies is also analysed. On the basis of archival sources, the study concludes that political justice constituted an important instrument of state policy toward the Ukrainian population. At the same time, a number of judicial decisions demonstrate that some members of the judiciary sought to adhere to the existing norms of criminal law despite considerable political pressure.

Keywords: court, verdict, arrest, police, prosecutor, Ukrainian, Kolomyia, priest.

Дата першого надходження статті до видання: 01.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.09.2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу CC BY 4.0